

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

ГРИНЮК Ю.М., БЕЗПАЛЬКО О.В.,
БЕРГЕР А.Д., ДРАГАН О.І.,
МАЗНИК Л.В., ТЕРТИЧНА Л.І.

ПІДПРИЄМНИЦТВО ТА СОЦІАЛЬНІ ПРОЄКТИ

Навчальний посібник

Київ НУХТ-2025

УДК 658:316.42

*Рекомендовано Вченою Радою
Національного університету харчових технологій
як навчальний посібник для здобувачів освітнього ступеня
«Бакалавр» галузі знань Д «Бізнес, адміністрування та право»
денної, заочної та дистанційної форм здобуття освіти
(протокол №9 від «24» квітня 2025 р.)*

Рецензенти:

Басюрокіна Н.Й., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри торговельного підприємництва, товарознавства та управління бізнесом Одеського національного технологічного університету;

Ломачинська І.А., доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки та підприємництва Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова;

Петухова О. М., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри маркетингу Національного університету харчових технологій.

Підприємництво та соціальні проєкти: навчальний посібник / Гринюк Ю.М., Безпалько О.В., Бергер А.Д., Драган О.І., Мазник Л.В., Тертична Л.І.; за заг. редакцією Ю.М. Гринюк. К.: ФОП Ямчинський О.В., 2025. 220 с.

ISBN 978-617-8571-45-0

Навчальний посібник призначено для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань Д «Бізнес, адміністрування та право» спеціальності ДЗ «Менеджмент» та інших спеціальностей у її складі, які вивчають дисципліну «Підприємництво та соціальні проєкти» чи опановують дотичні тематики в рамках інших дисциплін.

Всі ілюстративні зображення навчального посібника створені його редактором, в тому числі за допомогою сервісу генеративного штучного інтелекту DALL·E (OpenAI), 2025.

Навчальний посібник є об'єктом авторського права. Копіювання, публікація або розповсюдження його текстового матеріалу можливе лише за письмовою згодою редактора. Посилання на нього для освітніх, наукових і некомерційних цілей дозволено за умови належного цитування.

УДК 658:316.42

ISBN 978-617-8571-45-0

© Гринюк Ю.М., Безпалько О.В.,
Бергер А.Д., Драган О. І.,
Мазник Л.В., Тертична Л.І., 2025

© НУХТ, 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	6
ТЕМА 1. ВВЕДЕННЯ У ПІДПРИЄМНИЦТВО.....	10
1.1. Підприємництво: базові поняття.....	10
1.2. Види підприємництва за сферами діяльності: особливості, переваги та недоліки.....	15
1.3. Правовий статус суб'єктів підприємницької діяльності та класифікація підприємств.....	21
1.4. Варіанти започаткування підприємницької діяльності...	29
Питання для самоконтролю.....	33
Тестові завдання.....	34
Література.....	37
ТЕМА 2. РИНКОВА КОН'ЮНКТУРА ТА КОНКУРЕНЦІЯ.....	39
2.1. Ринковий попит, пропозиція та їх взаємодія.....	39
2.2. Різновиди конкуренції та типи конкурентів.....	45
2.3. Конкурентне середовище підприємства: модель п'яти сил Портера.....	48
Питання для самоконтролю.....	52
Тестові завдання.....	52
Література.....	54
ТЕМА 3. ПІДПРИЄМНИЦЬКА ІДЕЯ ЯК ОБ'ЄКТ ЗАХИСТУ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ..	56
3.1. Об'єкти права інтелектуальної власності підприємця та способи їх убезпечення	56
3.2. Торговельна марка: різновиди, особливості реєстрації та використання в підприємницькій діяльності.....	63
3.3. Плагіат, піратство та інші види інтелектуальних крадіжок в сфері авторських та суміжних прав	67
Питання для самоконтролю.....	70
Тестові завдання.....	71
Література.....	73
ТЕМА 4. БІЗНЕС-МОДЕЛІ СУЧАСНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	75
4.1. Бізнес-моделі підприємств за способом монетизації	75

4.2. Класичні бізнес-моделі підприємств за типами клієнтів	78
4.3. Business Model Canvas як інструмент аналізу і проектування	83
Питання для самоконтролю.....	88
Тестові завдання.....	89
Література.....	91
ТЕМА 5. СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО.....	92
5.1. Історія розвитку та поняття соціального підприємництва	92
5.2. Соціальні підприємства: критерії ідентифікації та бізнес-моделі.....	95
5.3. Джерела фінансування соціального підприємництва.....	100
Питання для самоконтролю.....	103
Тестові завдання.....	103
Література.....	106
ТЕМА 6. КРАУДТЕХНОЛОГІЇ В РЕАЛІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ТА СОЦІАЛЬНИХ ПРОЄКТІВ..	108
6.1. Сучасні краудтехнології в підприємницькій діяльності та соціальних проєктах.....	108
6.2. Краудфандингові платформи як інструмент фінансування проєктів.....	112
6.3. Краудсорсингові технології генерації ідей та підтримки проєктів.....	114
Питання для самоконтролю.....	117
Тестові завдання.....	117
Література.....	119
ТЕМА 7. ПРОЄКТИ КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	121
7.1. Міжнародні ініціативи (стандарти) в сфері корпоративної соціальної відповідальності.....	121
7.2. Піраміда корпоративної соціальної відповідальності підприємств та взаємодія зі стейкхолдерами.....	126
7.3. Напрямки проектування корпоративної соціальної відповідальності згідно ISO 26000 та методи його реалізації..	130
Питання для самоконтролю.....	136
Тестові завдання.....	137
Література.....	139

ТЕМА 8. ГІД ДЛЯ ЕКОДРУЖНИХ КОМПАНІЙ: ПРОЄКТИ «ЗЕЛЕНИХ ОФІСІВ».....	141
8.1. Концепція «зеленого офісу» та способи переходу підприємств на екодружній формат роботи.....	141
8.2. Аргументація на користь екологізації робочого простору для підприємств.....	146
8.3. Етапи реалізації проєктів «зелених офісів».....	148
Питання для самоконтролю.....	152
Тестові завдання.....	153
Література.....	155
ТЕМА 9. ПРОЄКТИ КОРПОРАТИВНОГО ВОЛОНТЕРСТВА ТА БЛАГОДІЙНОСТІ.....	157
8.1. Корпоративне волонтерство та благодійність: поняття та підходи до класифікації.....	157
8.2. Програми підтримки і стимулювання персоналу до корпоративного волонтерства та благодійності: світовий досвід.....	161
8.3. Етапи реалізації проєктів корпоративного волонтерства	164
Питання для самоконтролю.....	169
Тестові завдання.....	170
Література.....	172
ТЕМА 10. WELL-BEING: ПРОЄКТИ УПРАВЛІННЯ БЛАГОПОЛУЧЧЯМ СПІВРОБІТНИКІВ.....	174
10.1. Корпоративний well-being (благополуччя): еволюція концепції та складові компоненти як напрямки його проектування.....	174
10.2. Підприємництво і корпоративний well-being: вигоди від інтеграції.....	181
10.3. Етапи реалізації well-being-проєктів на підприємстві.....	184
Питання для самоконтролю.....	189
Тестові завдання.....	190
Література.....	192
ГЛОСАРІЙ	194
КЛЮЧІ ДО ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ	215

ВСТУП

Виховання підприємницького мислення в молоді як універсальної навички (soft skill) майбутнього – стратегічне завдання освіти. Розуміння її здобувачами, а саме: як працює сучасне підприємництво, вміння генерувати ідеї, оцінювати ринок, розробляти бізнес-моделі та проєктувати ефективні рішення, сприяє розвитку в них компетенцій, необхідних не лише для зайняття підприємницькою діяльністю. Хоча варто зазначити, що дедалі частіше молодь шукає альтернативи роботі в офісах чи корпораціях, які дають їм більшу свободу, гнучкість та можливість самовираження: власну справу чи фріланс. Підприємницькі навички формують значно вищу цінність: здатність бути проактивними лідерами та продуцентами інновацій в будь-якій професійній сфері. З іншого боку, за даними численних глобальних опитувань (Deloitte, EY, Edelman Trust Barometer тощо), очевидним є тренд: молодь купує чи працевлаштовується в компанії з чіткою соціальною позицією, eco-friendly політикою і чесними діловими практиками. Вона хоче бути не просто клієнтом чи співробітником, а агентом (драйвером) позитивних суспільних змін.

Даний навчальний посібник призначений для вивчення дисципліни **«Підприємництво та соціальні проєкти»**, яка враховує означені вище тенденції і має на меті формування у здобувачів вищої освіти системних знань в сфері традиційного, соціального і соціально орієнтованого підприємництва, а також практичну підготовку з розробки, планування і реалізації соціальних проєктів з урахуванням принципів сталого розвитку компаній та суспільно значущих запитів.

Завдання дисципліни «Підприємництво та соціальні проєкти» сформульовані за умовними тематичними блоками, які відображають логіку побудови матеріалу в навчальному посібнику:

✪ Перші чотири теми («Введення у підприємництво», «Ринкова кон'юнктура та конкуренція», «Підприємницька ідея як об'єкт захисту права інтелектуальної власності», «Бізнес-моделі сучасних підприємств») формують у здобувачів вищої освіти базові уявлення про підприємництво і самозайнятість, організаційно-правові аспекти провадження підприємницької діяльності в Україні, механізм захисту прав інтелектуальної власності, сприяють розумінню способів монетизації бізнесу, опануванню навичок використання Business

Model Canvas як практичного інструменту для проєктування підприємницьких ідей.

★ П'ята, шоста і сьома теми («Соціальне підприємництво», «Краудтехнології в реалізації підприємницьких та соціальних проєктів», «Проєкти корпоративної соціальної відповідальності») дозволяють усвідомити різницю між традиційним бізнесом, бізнесом, створеним для вирішення соціальних проблем, та відповідальним бізнесом, що реалізує соціальні проєкти в рамках стратегії сталого розвитку; отримати знання про прогресивні технології колективного пошуку ідей та фінансування підприємницьких і соціальних проєктів через цифрові канали комунікації.

★ Останні три теми («Гід для екодружніх компаній: проєкти «зелених офісів», «Проєкти корпоративного волонтерства та благодійності», «Well-being: проєкти управління благополуччям співробітників») знайомлять здобувачів вищої освіти із різновидами соціальних проєктів та основами проєктного менеджменту за напрямками, критично важливими для компаній, що реалізують політику корпоративної соціальної відповідальності, тим більше в країні, що перебуває у стані війни і з вірою у найскорішу післявоєнну відбудову.

Компетентності та програмні результати навчання

Згідно з вимогами Стандарту вищої освіти за спеціальністю 073 Менеджмент галузі знань 07 Управління та адміністрування для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, затвердженого і введеного в дію Наказом Міністерства освіти і науки України від 29 жовтня 2018 р. № 1165 (зміни від 05.12.2018 р. № 1338), з урахуванням змін до стандарту вищої освіти, затверджених і введених в дію Наказом Міністерства освіти і науки України від 28 травня 2021 р. № 593 та Постанови Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2024 р. № 1021 Про внесення змін до переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти (спеціальність D3 «Менеджмент», галузь знань D «Бізнес, адміністрування та право») здобувачі повинні набути здатності отримувати **компетентності**:

Інтегральна:

- розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми, які характеризуються комплексністю і невизначеністю

умов, у сфері менеджменту або у процесі навчання, що передбачає застосування теорій та методів управління та адміністрування.

Загальні:

- реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні;

- зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності та примножувати досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя;

- застосовувати знання у практичних ситуаціях;
- знати предметну область та розуміти професійну діяльність;
- вчитися і оволодівати сучасними знаннями;
- проводити дослідження на відповідному рівні;
- адаптуватись та діяти в новій ситуації;
- генерувати нові ідеї (креативність);
- діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

Спеціальні:

- визначати та описувати характеристики організації;
- аналізувати результати діяльності організації, зіставляти їх з факторами впливу зовнішнього та внутрішнього середовища;
- визначати перспективи розвитку організації;
- діяти соціально відповідально і свідомо;
- аналізувати й структурувати проблеми організації, формувати обґрунтовані рішення;
- формувати та демонструвати лідерські якості та поведінкові навички.

Здобувачі повинні досягти таких ***програмних результатів навчання:***

- знати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні;

- зберігати моральні, культурні, наукові цінності та примножувати досягнення суспільства, використовувати різні види та форми рухової активності для ведення здорового способу життя;
- демонструвати навички виявлення проблем та обґрунтування управлінських рішень;
- виявляти навички пошуку, збирання та аналізу інформації, розрахунку показників для обґрунтування управлінських рішень;
- виявляти навички організаційного проектування:
- демонструвати навички взаємодії, лідерства, командної роботи;
- демонструвати здатність діяти соціально відповідально та громадсько свідомо на основі етичних міркувань (мотивів), повагу до різноманітності та міжкультурності;
- демонструвати навички самостійної роботи, гнучкого мислення, відкритості до нових знань, бути критичним і самокритичним.

Навчальний посібник «Підприємництво та соціальні проєкти» забезпечує здобувачам необхідні знання, уміння і відповідний рівень практичної підготовки для формування означених компетентностей (інтегральної, загальних, спеціальних), а також досягнення заявлених програмних результатів навчання.

ТЕМА 1. ВВЕДЕННЯ У ПІДПРИЄМНИЦТВО

1.1. Підприємництво: базові поняття

1.2. Види підприємництва за сферами діяльності: особливості, переваги та недоліки

1.3. Правовий статус суб'єктів підприємницької діяльності та класифікація підприємств

1.4. Варіанти започаткування підприємницької діяльності

1.1. Підприємництво: базові поняття

Історія підприємництва сягає епохи античності, коли з'явилися перші формати ремісництва і торгівлі. Його подальший розвиток у Середньовіччі пов'язаний з об'єднанням ремісників та купців в гільдії, що стало першою формою організованого підприємництва, де учасники дотримувались певних «правил гри»: виробництво продукції за затвердженими стандартами, встановлення фіксованих цін та вимог до умов праці, спільна боротьба з недобросовісною конкуренцією тощо.

Справжній «бум» підприємництва і виділення підприємців в окремий клас суб'єктів ринкових відносин зафіксовано в період промислової революції XVIII-XIX ст. ст. із появою масового виробництва, формуванням ринку праці з акцентом на великі міста і капіталу. Трансформації підприємництва в XX ст. відбувались під впливом процесів глобалізації і технологічних інновацій, а з XXI ст. – цифровізації і розвитку стартап-культури.

Сучасне розуміння поняття «підприємництво» регламентується законодавчими актами, зокрема, *Господарським кодексом України*: це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

Таким чином, **ключовими ознаками підприємництва**, за якими його можна розпізнати та визначити діяльність як підприємницьку, є:

- **Самостійність**: свобода вибору підприємцем організаційно-правової форми (*фізична особа – приватний підприємець чи будь-який вид підприємства як юридичної особи*) та сфери діяльності, що не суперечить чинному законодавству; приймає рішення на власний розсуд, але такі, що не суперечать чинному законодавству; має незалежність від державних органів, які втручаються в діяльність підприємця тільки в межах своїх повноважень.

- **Ініціативність**: зайняття підприємницькою діяльністю є виключно добровільною ініціативою кожного і не може бути примусовою, *за виключенням обов'язків, які бере на себе підприємець згідно чинного законодавства, приміром, сплачувати податки, виконувати договірні зобов'язання з партнерами тощо;*

- **Систематичність**: систематичною вважається діяльність, яка здійснюється регулярно, з певною послідовністю із метою отримання прибутку, що відрізняє її від одноразової дії.

Важливо (!): в законодавстві немає чіткого визначення кількості разів, скільки треба для того, щоб діяльність вважалась систематичною (підприємницькою). Проте, як показує практика, три і більше разів з високою імовірністю розцінюється податковими органами як систематична діяльність. Приміром, випадок, коли фізична особа продовж декількох місяців продавала 3 рази товари на платформі OLX, може бути ідентифікований як підприємницька діяльність без реєстрації, а значить – підпадати під порушення.

- **Ризиковість** (на власний ризик): підприємець чи підприємство усвідомлюють імовірність одержання ними негативних результатів підприємницької діяльності, зокрема, збитків, штрафів, пені внаслідок невиконання договірних зобов'язань, податкової дисципліни, рекламаций (вимог до якості продукції) і т. д., та несуть за це відповідальність.

- **Це форма господарської діяльності (комерційна), що має на меті отримання прибутку.** Цим вона відрізняється від іншої її форми – некомерційної діяльності, яка здійснюється без орієнтації на фінансову вигоду (прибуток).

Натомість підприємництво завжди передбачає одержання плати за результат – вироблену та реалізовану продукцію, надану послугу, виконану роботу, майно для перепродажу, інтелектуальну власність (*патенти, ліцензії, франшизи і т. д.*) або інші результати господарської діяльності, які створюються та/або реалізуються суб'єктом підприємництва і вважаються **об'єктами підприємницької діяльності**.

В статті 42 Конституції України прописано: кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Воно реалізується через правову процедуру набуття статусу **суб'єкта підприємницької діяльності**, до яких належать (відповідно до Господарського кодексу України, Цивільного кодексу України, Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність»):

 фізичні особи – підприємці: громадяни України, іноземці, особи без громадянства з повною цивільною дієздатністю, зареєстровані як підприємці в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань (далі – ЄДР);

 неповнолітні фізичні особи (16 – 18 років), які набули повної цивільної дієздатності в шлюбі, шляхом працевлаштування, за згодою батьків чи піклувальників, або за рішенням суду без їх згоди;

 юридичні особи (підприємства), створені згідно чинного законодавства України, які здійснюють підприємницьку діяльність і зареєстровані у ЄДР;

 іноземні юридичні особи, які здійснюють підприємницьку діяльність на території України через філії та представництва, утворені згідно законодавства іноземної держави, а також через реєстрації юридичної особи на території України.

Не можуть займатись підприємницькою діяльністю в Україні:

✖ *особи, які визнані судом обмежено дієздатними або недієздатними (не можуть здійснювати її самостійно) (Цивільний кодекс України);*

✖ *особи, які мають непогашену судимість за корупційні й інші корисливі злочини та/або яким суд заборонив займатись певною діяльністю, в тому числі підприємництвом, на певний строк (Кримінальний кодекс України);*

⊗ державні службовці, посадові особи органів місцевого самоврядування, військовослужбовці, судді, прокурори, слідчі, працівники правоохоронних органів, яким заборонено займатись підприємництвом в будь-якій формі (Закон України «Про корупцію»).

Основоположні ідеї та правила, якими регулюється, як має здійснюватись підприємницька діяльність, закладаються в її **принципах**, а саме (сформульовано на підставі Господарського кодексу України):

- ✓ свобода вибору видів підприємницької діяльності;
- ✓ самостійне формування програми діяльності – передбачає, що підприємець планує стратегію розвитку, обирає контрагентів, залучає необхідні ресурси, встановлює ціну продукції (робіт, послуг) на власний розсуд;
- ✓ вільний найм працівників;
- ✓ комерційний розрахунок та власний комерційний ризик – означає, що підприємець діє на засадах самоокупності і бере відповідальність за наслідки своїх дій;
- ✓ вільне розпорядження прибутком, який залишається після оподаткування;
- ✓ самостійне здійснення зовнішньоекономічної діяльності та використання валютної виручки.

Крім законодавчого (правового) підходу до тлумачення поняття підприємництва, існують й інші, як то:

1) *управлінський* – розглядає підприємництво як управлінський процес, спрямований на планування, організацію, мотивацію, координацію та контроль діяльності з метою досягнення бізнес-цілей та прибутку;

2) *економічний* – формалізує підприємництво як діяльність щодо створення доданої вартості за рахунок оптимального використання ресурсів і виробництва конкурентоспроможного продукту;

3) *психологічний* – визначає підприємництво як особливий тип поведінки та зосереджується на особистих якостях підприємця: проактивність, інноваційне мислення, готовність брати на себе ризик, лідерство, креативність, внутрішня мотивація тощо;

4) *соціальний* – акцентує увагу, що підприємництво не лише економічне, але й соціальне явище, підкреслюючи його позитивний

вплив на суспільство через відповідальну поведінку підприємців (підприємств) та діяльність соціальних підприємців (підприємств).

Ключові напрямки підприємницької діяльності, які виконують її суб'єкти – фізичні особи – підприємці та юридичні особи (підприємства) – під час реалізації підприємницьких ініціатив, називаються **функціями підприємництва**. Їх базовий набір зображено на рис. 1.1.

Рис. 1.1. Базові функції підприємництва

Функціональне призначення підприємництва (рис. 1.1) не є вичерпним і може деталізуватись або доповнюватись іншими функціями.

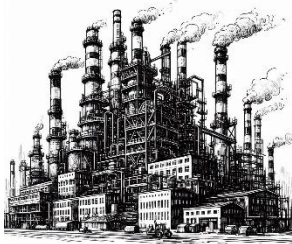
Щодо трактування поняття підприємця, то в законодавстві України відсутнє чітке його визначення, крім **фізичної особи – підприємця** (далі – ФОП) у Цивільному кодексі України (*збірне поняття*): це фізична особа з повною цивільною дієздатністю, яка здійснює своє право на підприємницьку діяльність за умови її державної реєстрації в порядку, встановленому Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань».

Узагальнено за різними підходами, **підприємець** – це особа, яка зареєстрована у встановленому законодавством порядку і самостійно, на власний ризик, під свою відповідальність провадить систематичну

господарську діяльність з метою отримання прибутку і створення доданої цінності для клієнтів та суспільства в цілому.

1.2. Види підприємництва за сферами діяльності: особливості, переваги та недоліки

Підприємницька діяльність охоплює різноманітні сфери, в межах яких розрізняють відповідні їм види підприємництва.

Сфера виробництва, основою якої є створення матеріальних благ, а її практичним втіленням – **виробниче підприємництво** – це вид підприємницької діяльності, спрямований на виробництво товарів, матеріальних ресурсів та енергетичних продуктів для подальшого комерційного використання на ринку.

Виробництво, на відміну від інших сфер, не є швидкоокупним, оскільки потребує високих стартових затрат (*на приміщення, обладнання та його утримання, сировину, логістику, персонал, на науково-технічні розробки тощо*), не може оперативно реагувати на зміни кон'юнктури ринку, приміром, внаслідок зміни споживацького попиту чи перевиробництва (*на це потрібен час і додатковий капітал*), сильно залежить від постачальників ресурсів та логістичної мережі.

До переваг виробництва як сфери підприємницької діяльності слід віднести: можливість самостійно відстежувати якість продукції, що випускається; встановлювати більш конкурентоспроможну ціну при збільшенні ринків збуту; високий потенціал масштабування; можливість спрощувати складні виробничі процеси завдяки автоматизації, цифровізації та впровадження інновацій.

Сфера торгівлі, в тому числі електронної комерції (e-commerce) та Інтернет-торгівлі, яку представляє **торговельне (комерційне) підприємництво** – це вид підприємницької діяльності, пов'язаний з операціями купівлі-продажу або обміну товарів, де підприємець (підприємство) вступає безпосередньо в економічні зв'язки з покупцями.

Схема торговельного підприємництва така: підприємець (підприємство) купує товар у виробника (представника виробничого підприємництва), а потім реалізує його безпосередньо чи через торговельних посередників за ціною, яка відрізняється від ціни закупки та витрат на обслуговування товару на відсоток рентабельності. Ця різниця у грошовому еквіваленті є прибутком підприємця (підприємства) сфери торгівлі.

Представниками торговельного підприємництва є прямі продавці – супермаркети, Інтернет-магазини, спеціалізовані роздрібні та оптові торговельні підприємства, дистриб'ютори, торговельні склади, а також посередники – агенти, брокери, трейдери, маркетплейси, дропшипери.

Наразі розрізняють декілька видів торгівлі:

- Оптова торгівля – це купівля-продаж великих партій товару інших підприємствам (підприємцям) для подальшого використання у виробництві чи перепродажу, тобто не для кінцевого споживання. До оптової також належить біржова торгівля товарами (товарні біржі) – це купівля-продаж не власне товарів, а контрактів на їх поставку через професійних посередників (брокерів та дилерів).

- Дрібнооптова торгівля – це підвид оптової торгівлі, де товари реалізуються порівняно невеликими партіями дрібним роздрібним торговцям, які купують його для подальшого використання в підприємницькій діяльності та/або перепродажу. Клієнтами підприємств (підприємців) дрібнооптової торгівлі є магазини-склади, оптові ринки чи магазини типу «cash and carry», що часто діють за принципом самообслуговування, самовивозу і орієнтовані на дрібних покупців-підприємців (підприємств): *власників малих архітектурних форм (мафів), кафе і ресторанів, офісів, роздрібних торговців, які придбавають товар невеликими партіями.*

- Роздрібна – це одинична купівля-продаж товарів кінцевим покупцям – фізичним і юридичним особам – для власного і непрофесійного використання.

Крім зазначених вище, особливої популярності останнім часом набуває торгівля у форматі **електронної комерції (e-commerce)** – це організація торговельного (комерційного) підприємництва в онлайн-

режимі, тобто реалізація торгових та фінансових угод через електронні засоби зв'язку (Інтернет). Е-commerce передбачає обмін інформацією, Інтернет-торгівлю, електронний рух капіталу, електронні гроші, електронний банкінг, надання електронних фінансових послуг.

Сфера торгівлі має більш прості умови входу порівняно з виробництвом, оскільки підприємницька діяльність тут потребує значно менших початкових інвестицій і не вимагає часових витрат на виробництво товару чи складної інфраструктури, особливо в online-середовищі. Крім того, існує можливість швидкого масштабування через відкриття нових торговельних точок, розширення асортименту продукції та виходу на нові ринки збуту без суттєвих змін у бізнес-процесах.

Проте і в цій сфері існують **ризики**: висока конкуренція із-за відносної легкості входу; ціновий тиск з боку конкурентів; залежність від коливань споживацького попиту і постачальників; об'єктивна неспроможність контролювати якість товару, що продукується виробничими підприємствами (підприємствами).

Сферу послуг за видами господарської діяльності можна об'єднати в декілька груп:

- виробничі послуги (ремонтні, лізингові, аутсорсингові, складські, інжинірингові, транспорт і зв'язок, деякі з яких можуть бути, водночас, споживчими, якщо не стосуються обслуговування промислових об'єктів чи виробничих процесів);
- комерційні послуги для населення (готельно-ресторанні, житлово-комунальні, побутові, послуги доставки товарів);
- соціальні та публічні послуги (освітні, культурні, медичні, соціального забезпечення, державного управління, муніципальні сервіси);
- професійні послуги (бухгалтерські, аудиторські, консалтингові, ІТ, рекламні, дизайнерські тощо).

Підприємництво у сфері послуг – це вид підприємницької діяльності, спрямований на задоволення нематеріальних потреб

клієнтів (споживачів) шляхом надання послуги як кінцевого продукту, що споживається в процесі надання.

Підприємництво тут характеризується низкою специфічних особливостей самого об'єкта підприємницької діяльності – послуги, як то:

- ✚ невідчутність (фізична, наочна) послуги, коли клієнт часто не може перевірити її якість до моменту споживання, або витрачає на це тривалий час після;

- ✚ нерозривність виробництва і споживання послуги, що може суттєво прив'язати підприємство (підприємця), що надає послугу, до певної локації;

- ✚ непостійність якості послуги, яка може змінюватись в кращу або гіршу сторону як через продавця, так і покупця;

- ✚ відсутність права власності на послуги, що придбані, тобто послуга не передбачає передачу власності на неї, а лише на дії або результат за нею за нею.

До переваг сфери послуг для ведення підприємницької діяльності належать: невеликі затрати на організацію, порівняно з виробництвом та торгівлею; можливість максимально персоналізувати послуги, що збільшує їх додану вартість і, відповідно, обсяги доходу; гнучкість у виборі моделей надання послуг і в адаптації до змін ринку.

Її недоліками є: висока конкуренція, якщо послуга не якісно нова (*цей недолік має зворотну сторону і може стати перевагою: конкуренція мотивує підприємства (підприємців) до пошуку нових шляхів надання послуги та її покращення*); високі затрати на рекламу і маркетинг; цей вид підприємництва повністю побудований на засадах клієнтоорієнтованості і залежить від кваліфікації та особистих рис персоналу.

В межах сфери послуг доцільно виокремити підсегмент **інформаційного підприємництва** – виду підприємницької діяльності, який полягає у створенні, зборі, аналізі, поширенні та продажі інформації як основного ресурсу, що монетизується. Його специфічними особливостями є висока частка інтелектуальної праці в кінцевому продукті та цифровізація на всіх етапах: від його створення до продажу. Типовими гравцями ринку інформаційних послуг є ІТ-компанії, розробники програмного забезпечення, медіаплатформи, консалтингові компанії та бізнес-аналітичні компанії.

Фінансово-кредитна сфера представлена комерційними банками, фондовими біржами, кредитними спілками, інвестиційними фондами, страховими компаніями, фінансовими платформами та посередниками.

Фінансово-кредитне підприємництво – це вид підприємницької діяльності, що спеціалізується не на матеріальних товарах, а на грошових ресурсах (безпосередньо гроші, іноземна валюта, цінні папери) шляхом надання послуг з обслуговування грошового обігу, кредитування, залучення депозитів, інвестування, страхування та здійснення інших фінансових операцій.

Фінансово-кредитна сфера жорстко регулюється і контролюється державою, оскільки підприємництво тут стикається з найвищим ступенем ризику (валютним, кредитним, ліквідності тощо), який може мати негативні системні наслідки для економіки загалом, тим більше, в умовах повільного і недосконалого розвитку фінансового ринку в Україні. Крім того, до суб'єктів підприємницької діяльності у фінансово-кредитній сфері висуваються підвищені вимоги до професійної підготовки персоналу, платоспроможності та прозорості структури власності з боку, зокрема, Національного банку України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку та інших офіційних регуляторів.

Серед переваг фінансово-кредитного підприємництва – можливість практично миттєво отримати високу грошову віддачу на вкладений капітал за умови ефективного управління ризиками, зростаючий попит на окремі види фінансово-кредитних операцій та послуг, цифровізація, яка максимально сприяє масштабуванню в цій сфері.

Сучасні тренди розвитку підприємництва у фінансово-кредитній сфері пов'язані з FinTech нововведеннями, які орієнтуються на клієнта шляхом спрощення та пришвидшення надання їм фінансових послуг в online-середовищі:

💡 необанки, які працюють без фізичних відділень і надають фінансові послуги через мобільні додатки (в Україні це Monobank та з 2025 р. – британська фінтех-компанія Revolut, де клієнти можуть відкрити картки у 30 валютах, крім гривні);

💡 агентський банкінг – надання банківських послуг через агентів-посередників, а не безпосередньо у відділеннях банку, який відкриває доступ до них у віддалених місцевостях та не вимагає високого рівня цифрової грамотності, що особливо важливо для клієнтів похилого віку;

💡 інтеграція штучного інтелекту в роботу фінансових установ, що дозволяє персоналізувати та кастомізувати їх послуги, підвищувати якість їх надання, відстежувати шахрайські схеми тощо;

💡 легалізація криптовалют (Закон України «Про віртуальні активи») та інтеграція криптобірж з державними сервісами, приміром, в Україні – WhiteBIT із застосунком «Дія» (за даними Global Crypto Adoption Index, Україна посіла в 2024 р. шосте місце за темпом впровадження криптовалют);

💡 доступ до покупки цінних паперів через online-сервіси та мобільні застосунки, як наприклад, покупка військових облігацій (різновид облігації внутрішньої державної позики) через застосунок «Дія» чи «Приват 24», та багато інших FinTech-трансформацій у фінансово-кредитній сфері.

Також варто виділити міжсекторальні види підприємництва, оскільки вони можуть бути реалізованими одразу в декількох сферах підприємницької діяльності одночасно, а саме:

● **Інноваційне підприємництво** – це вид підприємницької діяльності, який передбачає створення, провадження та монетизацію кардинально нових ідей, технологій, процесів та унікальних продуктів. Часто на початковій стадії заснування інноваційне підприємництво реалізується у формі *стартапу* – тимчасового підприємства, яке знаходиться в процесі запуску або тільки створене та буде свою діяльність на основі принципово нового, інноваційного товару чи послуги.

Інноваційне підприємництво поєднується з усіма сферами, як наприклад, з виробничою сферою (фармацевтичний концерн Novartis, який інвестує генну терапію та інші біотехнологічні інновації, або український виробник сучасних охоронних систем Ajax Systems) чи інформаційним підприємництвом (сфера послуг) в частині діяльності ІТ-компаній.

● **Цифрове підприємництво** – це вид підприємницької діяльності, що реалізується в різних сферах через цифрові інструменти та технології: Інтернет, цифрові платформи, мобільні

застосунки, штучний інтелект. Наприклад, блогерство – це інформаційні послуги, які комерціалізуються на цифрових платформах YouTube, TikTok, Instagram, або торговельне підприємництво через цифрові канали (Amazon, Rozetka та подібні до них).

● **Соціальне підприємництво** передбачає ведення підприємницької діяльності із соціальною місією для сприяння значущим суспільним змінам, яке найчастіше інтегрується у сфери виробництва, торгівлі та послуг. Його особливості детально розкрито в темі 5 «Соціальне підприємництво» навчального посібника.

1.3. Правовий статус суб'єктів підприємницької діяльності та класифікація підприємств

Вибір правового статусу суб'єкта підприємницької діяльності – без створення юридичної особи, тобто у формі фізичної особи – підприємця, чи зі створенням юридичної особи (підприємства) – є одним з перших і найбільш важливих рішень, що залежить від масштабів запланованої діяльності, бажаної системи оподаткування, обліку та звітності, рівня відповідальності, яку підприємець готовий на себе взяти, потреби у залученні інвестицій тощо. В табл. 1.1 наведено відмінності між ними з огляду на означені критерії.

Для підприємництва, націленого на невеликий оборот господарських операцій, мінімальні адміністративні вимоги та одноосібність у веденні підприємницької діяльності, фрілансерів, які самостійно шукають проєктну роботу у різних замовників, підприємців-початківців, які планують стартувати з мінімальними вкладеннями капіталу і часу, оптимальним варіантом стане правовий статус фізичної особи – підприємця.

Натомість у випадках, коли планується нарощення обсягів господарської діяльності, стороння інвестиційна підтримка, розширення кола власників, партнерство з великими компаніями, участь у міжнародних проєктах і працевлаштування великої кількості працівників, доцільною буде реєстрація юридичної особи – підприємства, попри більш суворі регуляторні вимоги та посилений контроль з боку державних органів влади (Державної податкової служби України, Держпродспоживслужби та інших контролюючих органів).

Таблиця 1.1

**Порівняльна характеристика фізичної особи – підприємця та юридичної особи (підприємства)
як суб'єктів підприємницької діяльності**

Критерії	Без створення юридичної особи – фізична особа – підприємець	Зі створенням юридичної особи - підприємство
1	2	3
Прийняття рішень	Самостійно	Якщо один засновник – самостійно, якщо декілька – колегіально
Реєстрація	Тільки за місцем прописки	Будь-де
Формування статутного капіталу	Не потрібно формувати	Обов'язково формується у розмірах, визначених законодавством
Відповідальність за зобов'язаннями, що виникають в процесі підприємництва	Особиста. Якщо проти ФОП порушено справу про банкрутство, така особа зобов'язана погасити борги своїм майном – рухомим та нерухомим – і коштами	Засновники несуть відповідальності за зобов'язаннями підприємства в межах їх внесків до статутного капіталу, а майно підприємства відокремлене від його засновників
Бухгалтерський облік	Не є обов'язковим при спрощеній системі обліку та звітності	Ведення бухгалтерського обліку є обов'язковим
Можливості залучення інвестицій	Мінімальні. ФОП не є привабливим об'єктом інвестування (не може мати співзасновників, емітувати цінні папери, відсутні юридичні гарантії для інвесторів)	Необмежені у залученні капіталу зі сторони: введення в склад нового співзасновника, випуск облігацій, публічне розміщення акцій на ринку (ІРО), інвестиційний кредит тощо

Кінець табл. 1.1

1	2	3
Система оподаткування	• Можливість обрати систему оподаткування зі сплатою фіксованої суми податку • Сплата Єдиного соціального внеску (ЄСВ) щомісяця незалежно від того, чи ведеться діяльність	• Податок для підприємства – це завжди фіксований відсоток від обороту чи прибутку • Має можливість не сплачувати податки у випадку, якщо діяльність призупинена
Найм персоналу	Можуть не наймати персонал	Повинні наймати персонал

Згідно Господарського кодексу України **підприємство** – це самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому законодавством.

Структуровану класифікацію підприємств з об'єднанням в групи за спільними ознаками представлено далі.

За способом утворення та формування статутного капіталу підприємства поділяються на унітарні та корпоративні.

Унітарне підприємство – це підприємство, що створюється без розподілу майна на частки і має єдиного засновника, який одноосібно займається формуванням статутного капіталу, майна, трудового колективу, затвердженням статуту, розподілом доходів, управлінням підприємством (безпосередньо чи через керівника), реорганізацією та ліквідацією у разі прийняття відповідного рішення. В Україні всі державні і комунальні підприємства є унітарними, та належать, відповідно, державі і територіальній громаді. Також до унітарних можуть бути віднесені підприємства, засновані на власності об'єднання громадян, релігійної організації та приватній власності *одного* засновника.

Корпоративне підприємство – це підприємство, засноване двома та більше особами, які діють за спільною домовленістю (договором) на засадах спільного управління. Під визначення цих підприємств підпадають всі підприємства у формі господарських товариств, про яких йтиметься далі, та тих, що створені шляхом об'єднання приватної власності декількох осіб.

Залежно від форм власності, в Україні можуть функціонувати такі види підприємств:

- ***приватне*** – це підприємство, що діє на підставі приватної власності громадян або юридичних осіб;

- ***підприємство колективної власності*** (це власність, яка є спільною для певного колективу осіб, приміром, трудового колективу);

- ***комунальне*** – це підприємство, засноване на комунальній власності територіальної громади (в назві комунального унітарного

підприємства обов'язково має міститись позначка «комунальне підприємство» та вказівка на орган місцевого самоврядування, у віданні якого воно перебуває);

- **спільне комунальне підприємство** – це підприємство, що діє на договірних засадах спільного фінансування (утримання) відповідними територіальними громадами – суб'єктами співробітництва;

- **державне** – це підприємство, що діє на основі державної власності, створюється державними органами влади в тих сферах економіки, де приватне підприємництво неможливе, недоцільне або небажане, *наприклад, наукові дослідження, електростанції, міський транспорт, залізниці, оборонні галузі, виробництво вибухових речовин тощо* (обов'язково в назві має містити позначку «державне підприємство»);

- **підприємство, засноване за змішаній формі власності.**

З 28 серпня 2025 р. нові юридичні особи не можуть створюватись у формі державних і комунальних підприємств, а діючі мають бути трансформовані в акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю або некомерційні товариства продовж 3-х років згідно Закону України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» та внаслідок втрати чинності Господарського кодексу України.

За часткою іноземних інвестицій в статутному капіталі розрізняють **іноземне підприємство** – це підприємство, в статутному капіталі якого іноземна інвестиція становить 100%, тобто діє на основі виключно власності іноземців – фізичних або юридичних осіб, а також **підприємство з іноземними інвестиціями** – це підприємство, в статутному капіталі якого не менше 10% становить іноземна інвестиція.

В Україні діяльність іноземних підприємств заборонена в тих галузях, які мають стратегічне значення для національної безпеки, як то: оборонно-промисловий комплекс, об'єкти критичної інфраструктури, ядерна енергетика. Те саме стосується підприємств з іноземними інвестиціями, проте чинним законодавством їм може бути дозволено вести підприємницьку діяльність в певних галузях чи на певних територіях з обмеженням розміру участі іноземного

інвестора (згідно Господарського кодексу України та Закону України «Про режим іноземного інвестування»).

До класифікації підприємств **за розмірами** існують два підходи, що визначаються різними законами. Так, Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» виділяє мікропідприємства, малі, середні та великі підприємства. Їх розрізнення відбувається на підставі того, що на дату складання річної фінансової звітності за рік, який передує звітному, підприємства мають відповідати щонайменше двом із трьох критеріїв з табл. 1.2. Ці критерії застосовуються для цілей бухгалтерського обліку, аби визначити форми фінансової звітності, які має подавати підприємство, обов'язку складати її за міжнародними стандартами та оприлюднювати її разом з аудиторським висновком.

Таблиця 1.2

Види підприємств за розмірами для цілей бухгалтерського обліку та фінансової звітності

Категорія підприємства	Критерії		
	Балансова вартість активів, євро	Чистий дохід, євро	Середня кількість працівників, осіб
Мікро	< 350 000	< 700 000	< 10
Мале	< 4 000 000	< 8 000 000	< 50
Середнє	< 20 000 000	< 40 000 000	< 250
Велике	> 20 000 000	> 40 000 000	> 250

Господарський кодекс України також містить норми поділу підприємств за розмірами, залежно від кількості працюючих та річного доходу, зокрема:

✓ **суб'єкти мікропідприємництва** – це фізичні особи – підприємці та юридичні особи, в яких середня кількість працівників за календарний рік не перевищує 10 осіб, а річний дохід від будь-якої діяльності – до 2 млн. євро за курсом Національного банку України (далі – НБУ);

✓ **суб'єкти малого підприємництва** – це фізичні особи – підприємці та юридичні особи, в яких середня кількість працівників

за календарний рік не перевищує 50 осіб, а річний дохід від будь-якої діяльності – до 10 млн. євро за курсом НБУ;

✓ **суб'єкти середнього підприємництва** – це фізичні особи – підприємці та юридичні особи, в яких середня кількість працівників за календарний рік не перевищує 250 осіб, а річний дохід від будь-якої діяльності – до 50 млн. євро за курсом НБУ;

✓ **суб'єкти великого підприємництва** – це фізичні особи – підприємці та юридичні особи, в яких середня кількість працівників за календарний рік перевищує 250 осіб, а річний дохід від будь-якої діяльності – понад 50 млн. євро за курсом НБУ.

Цільове призначення такої класифікація – її використання для потреб державної політики та підтримки. Залежно від контексту, одне підприємство може підпадати під різні категорії підприємств (суб'єктів підприємництва) одночасно.

Найбільш поширеною організаційною структурою в Україні, у форматі якої можуть бути реалізовані всі зазначені види підприємств, є *господарське товариство* – це юридична особа, створена на підставі угоди між громадянами та/або юридичними особами шляхом об'єднання їх майна та підприємницької діяльності з метою одержання прибутку і статутний (складений) капітал якої поділений на частки між учасниками.

Правові засади діяльності господарських товариств та їх різновидів за організаційно-правовими формами власності регламентуються низкою законодавчих актів: Цивільним кодексом України, Господарським кодексом України, Законом України «Про господарські товариства», Законом України «Про акціонерні товариства», Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю». Відповідно, в Україні можуть діяти наступні види господарських товариств: акціонерне, товариство з обмеженою і додатковою відповідальністю, повне і командитне.

Акціонерне товариство – це господарське товариство, статутний капітал якого поділено на визначену кількість часток однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчуються акціями. При цьому акціонери несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, лише в межах вартості належних їм акцій, крім випадків, визначених законодавством, а акціонерне товариство не відповідає за зобов'язаннями акціонерів. Акціонерні товариства можуть бути двох типів – *публічні акціонерні товариства (ПАТ)*, які

мають право публічної пропозиції власних акцій, а також *приватні акціонерні товариства (ПрАТ)*, які цього права не мають і розподіляють акції між визначеним колом осіб.

Товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ) – це засноване однією або кількома особами товариство, статутний капітал якого поділено на частки.

Товариство з додатковою відповідальністю (ТДВ) – засноване однією або кількома особами товариство, статутний капітал якого поділено на частки, учасники якого солідарно несуть додаткову (субсидіарну) відповідальність за зобов'язаннями товариства своїм майном пропорційно до вартості внесеного вкладу.

Повне товариство – це товариство, всі учасники якого займаються спільною підприємницькою діяльністю і несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном.

Командитне товариство – це товариство, в якому разом з одним або більше учасниками, які здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і несуть відповідальність за зобов'язаннями товариства всім своїм майном, є один або більше учасників, відповідальність яких обмежується вкладом у майні товариства (вкладників), та які не беруть участі в діяльності товариства.

Згідно чинного законодавства мінімальний розмір статутного капіталу акціонерного товариства становить *200 мінімальних заробітних плат* на момент його створення (реєстрації). Розміри статутного капіталу інших видів господарських товариства не регламентуються і визначаються його учасниками, проте в деяких спеціальних сферах діяльності, наприклад, у страхових компаніях, депозитарних установах, операторах державних лотерей та низці інших, такі вимоги можуть встановлюватись законами та ліцензійними умовами.

Усі підприємства в Україні розрізняються **за видами діяльності** згідно Національного класифікатора видів економічної діяльності. Його повна назва – Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010 (затверджено Наказом Держспоживстандарту України № 457), скорочена – КВЕД-2010, яка узгоджена з Міжнародною стандартною галузевою класифікацією (ISIC – International Standard Industrial Classification of All Economic Activities) ООН.

Класифікатор поділено на 21 секцію, що мають літерні позначення латинською абеткою, які відповідають галузям економіки: від А (Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство) до U (Діяльність екстериторіальних організацій і органів). Кожна секція деталізується за розділами, які позначаються двозначними цифровими кодами, що означають певний напрямок діяльності в межах відповідної галузі (секції). У свою чергу, кожен напрямок розбивається на групи (трицифрові коди), а ті – на класи (чотирицифрові коди), які конкретизують види економічної діяльності. Повний перелік секцій, розділів, груп, класів діяльності згідно КВЕД-2010 міститься за покликанням на сервіс Державної служби статистики України:

КВЕД – основний і додаткові – в обов’язковому порядку обирається під час реєстрації підприємства, проте не виключені випадки, коли воно може розширити їх перелік в процесі подальшої роботи, чи навіть змінити, якщо інший вид діяльності стає основним за обсягом доходу або часткою зайнятих працівників.

1.4. Варіанти започаткування підприємницької діяльності

До основних шляхів входу в підприємницьке середовище належать: відкриття власної справи, придбання діючого підприємства, франчайзинг, участь та інвестування в сторонній бізнес. Можливості та обмеження, з якими стикається підприємець на кожному із зазначених шляхів, наведені в табл. 1.3.

Відкриття власної справи є чи не найважчим варіантом, оскільки підприємцю доводиться самостійно розробляти підприємницьку ідею, формувати команду, шукати джерела фінансування та налагоджувати «з нуля» операційні процеси, що вимагає більше часу і зусиль, проте дає свободу дій.

Таблиця 1.3

Можливості та ризики за різними варіантами започаткування підприємницької діяльності

Можливості	Ризики
1	2
Відкриття власної справи	
• Можливість побудувати бізнес згідно ідей і планів самого підприємця • Гнучкість у прийнятті рішень • Найбільш прийнятний варіант, коли виникла інноваційна підприємницька ідея	• Відсутність сформованої клієнтської бази і позитивної репутації на вході • Високі вимоги до досвіду, відсутнього в новачків • Висока конкуренція для «масового» бізнесу
Придбання діючого підприємства	
• Швидкий старт та можливість отримати негайне джерело прибутку • В разі термінового продажу бізнесу його ціна може бути привабливою • Існує можливість перевірки результативності діючого підприємства (due diligence) • Полегшується процес фінансування, оскільки з'являються активи для застави	• Загроза «успадкувати» бізнес з прихованими проблемами за відсутності due diligence • В разі придбання успішного бізнесу ціна може бути надто високою • Ризик втрати клієнтів або персоналу після зміни власника • Залежність успіху бізнесу від попереднього власника (харизми, зав'язків, стилю керування)
Франчайзинг	
• Використання відомої торговельної марки та всі вигоди від цього	• Підприємець не має повної самостійності у прийнятті рішень

1	2
Франчайзинг	
• Робота на основі перевіреної бізнес-моделі • Полегшений вхід завдяки підтримці франчайзера • Розширення доступу до кредитів (гарантом за договором може виступати франчайзер)	• Конкуренція з боку інших франчайзі • Залежність від фінансової стабільності і ділової репутації франчайзера • Регулярні платежі (паушальний внесок, роялті) франчайзеру навіть за відсутності доходів
Участь в бізнесі	
• Швидкий доступ до бізнесу, що вже працює • Можливість входження в бізнес поступово • Розподіл ризиків та обов'язків з іншими учасниками (власниками, партнерами)	• Імовірні конфлікти з іншими учасниками (власниками, партнерами) та висока залежність від їх дій та рішень • Обмежений вплив на бізнес
Інвестування в бізнес	
• Пасивний дохід для інвестора та можливість диверсифікувати його джерела • Мінімум часових витрат на зайняття підприємницькою діяльністю • Можливість обрати перспективний бізнес-проект для інвестування	• Обмежений вплив на бізнес • Висока залежність від ефективності роботи управлінської команди підприємства, яку інвестор не уповноважений контролювати • У випадку інвестування в стартапи ризик неповернення інвестицій збільшується в рази

Придбання діючого підприємства підходить як варіант швидкого старту, за яким підприємець набуває бізнес, який вже працює, з налагодженими процесами, сформованою клієнтською базою і персоналом. Проте він потребує процедури *due diligence* (належної обачності) – ретельного незалежного обстеження і комплексної перевірки об'єкта інвестування, як і інші варіанти: участі в бізнесі та інвестування в нього.

Купити діюче підприємство в Україні можна, скориставшись послугами юридичних агентств, на online-майданчиках з продажу готового бізнесу (OLX, Dom.RIA) та Інтернет-біржах (Startup.ua, InVenture та інших).

Франчайзинг – це форма організації підприємництва, за якої підприємство-франчайзер (продавець) передає незалежному підприємцю або іншому підприємству (франчайзі – покупцю) право на користування відомою торговельною маркою (франшизу) за плату і на певних умовах-обмеженнях.

Обов'язкові умови співпраці за франчайзингом:

☑ Франчайзер є власником торговельної марки (надає право франчайзі користуватись нею на певний строк).

☑ У франчайзера є перевірена підприємницька ідея та розроблена система її успішної реалізації, якої він навчає франчайзі перед запуском франчайзингового проєкту і допомагає йому це зробити.

☑ Після придбання франшизи франчайзер підтримує із франчайзі постійні ділові контакти.

☑ Франчайзі повинен бути власником свого підприємства чи підприємцем.

☑ Франчайзі є власником або орендарем майна в точці продажу (виробництва).

☑ Франчайзі оплачує разову франшизу на початку співпраці та здійснює в подальшому періодичні відрахування на користь франчайзера (безпосередні виплати або націнка до ціни товару, який закуповується у франчайзера).

☑ Франчайзі часто позбавлений самостійності в політиці ціноутворення чи у формуванні асортименту.

☑ Всі умови співпраці регулюються франчайзинговим договором (комерційною концесією).

В багатьох країнах світу такі відомі бренди, як Coca-Cola, KFC, McDonald's, Hilton Hotels, працюють саме за схемою франчайзингу.

Участь в бізнесі відрізняється від придбання діючого підприємства тим, що підприємець купує його не повністю, а стає лише одним зі співзасновників, розподіляючи відповідальність, управлінські функції та прибутки з іншими власниками.

Інвестування в бізнес означає, що підприємець лише вкладає капітал і не бере (або бере мінімально) участь в управлінні підприємством, чи позбавлений повноважень впливати на операційні рішення. Натомість його головна мета – отримати пасивний дохід на інвестиції у формі частки від прибутку або дивідендів.

Після вибору найбільш прийняттого варіанту започаткування підприємницької діяльності, завершальним кроком входу на ринок стане її легалізація шляхом державної реєстрації фізичної особи – підприємця або юридичної особи (набуття офіційного статусу суб'єкта господарювання) і внесення необхідних записів до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань. Державну реєстрацію можна здійснити у фізичному (offline) форматі через подання документів до Центру надання адміністративних послуг (ЦНАП), нотаріуса або державного реєстратора та дистанційно (online) через портал «Дія». Законодавчі вимоги та покрокова інструкція щодо схеми надання послуги для суб'єкта підприємницької діяльності містяться за покликаннями на порталі «Дія»:

Питання для самоконтролю:

1. За якими ключовими ознаками можна розпізнати діяльність як підприємницьку?
2. Згідно чинного законодавства хто може стати суб'єктом підприємницької діяльності? Кому заборонено нею займатись?
3. Перерахуйте та опишіть принципи здійснення підприємницької діяльності в Україні.
4. Крім законодавчого, які підходи до розкриття поняття підприємництва ще зустрічаються?
5. Які види підприємництва розрізняють за сферами діяльності? Охарактеризуйте одну з них на вибір з позиції переваг та недоліків для підприємця.
6. Які види підприємництва вважаються міжсекторальними? Опишіть їх і наведіть приклади.
7. Порівняйте суб'єктів підприємницької діяльності зі створенням та без створення юридичної особи за основними критеріями. У яких випадках краще обрати правовий статус ФОП?
8. Яким чином підприємства класифікують за розмірами для потреб бухгалтерського обліку та державної політики?
9. У яких організаційно-правових формах власності можуть функціонувати акціонерні товариства в Україні? Які вимоги пред'являє законодавство до розміру їх статутного капіталу?
10. Які варіанти започаткування підприємницької діяльності має підприємець? Порівняйте два із них на вибір за можливостями та ризиками для підприємця.

Тестові завдання:

- 1) На цьому історичному етапі розвитку підприємництво стало окремим класом суб'єктів ринкових відносин:
 - A. Період Античності
 - B. Період Середньовіччя
 - C. Промислова революція XVIII-XIX ст. ст.
 - D. В XX ст.
- 2) Визначальними ознаками підприємницької діяльності є (вказіть декілька правильних відповідей):

- A. Постійна бюджетна підтримка
- B. Самостійність
- C. Систематичність
- D. Ініціативність
- E. Безризиковість
- F. Періодичність

3) Суб'єктом підприємницької діяльності в Україні може бути (вказіть декілька правильних відповідей):

- A. Фізична особа з повною цивільною дієздатністю, зареєстрована як ФОП
- B. Неповнолітня фізична особа (17 років), яка отримала згоду від батьків
- C. Посадова особа органів місцевого самоврядування
- D. Особа з непогашеною судимістю за корисливі злочини, без заборони суду займатись підприємницькою діяльністю
- E. Іноземне підприємство, яке працює на території України через філію

4) Забезпечення ефективної підприємницької діяльності шляхом її планування, організації, мотивації, координації, контролю – це зміст функцій:

- A. Управлінської
- B. Ресурсної
- C. Стимулюючої
- D. Інноваційної
- E. Соціальної

5) Для виробничого підприємництва характерним є:

- A. Невисокі стартові затрати
- B. Оперативне реагування на зміни кон'юнктури ринку
- C. Сильна залежність від постачальників ресурсів
- D. Довга окупність інвестицій
- E. Можливість самостійно відстежувати якість продукції

6) Недоліками торговельного підприємництва є:

- A. Більш складні умови входу, порівняно з виробництвом
- B. Висока конкуренція

- С. Ціновий тиск з боку конкурентів
- Д. Повільне масштабування та необхідність суттєвих змін у бізнес-процесах
- Е. Неспроможність відстежувати якість товару

7) Нижче наведено приклади різних видів підприємництва за сферами діяльності. Оберіть варіант, який є невірним:

- А. Ведення блогу з монетизацією на YouTube – інноваційне підприємництво
- В. Доставка товарів – підприємництво сфери послуг
- С. Укладання договору страхування життя – фінансово-кредитне підприємництво
- Д. Дропшипінг декору і товарів для дому – торговельне підприємництво

8) 200 мінімальних заробітних плат – це мінімальний розмір статутного капіталу, визначений чинним законодавством, для:

- А. Акціонерного товариства
- В. Товариства з обмеженою відповідальністю
- С. Товариства з додатковою відповідальністю
- Д. Повного товариства
- Е. Командитного товариства

9) На відміну від інвестування в бізнес, варіант започаткування підприємницької діяльності шляхом участі в бізнесі передбачає:

- А. Обмежений вплив на бізнес
- В. Проведення процедури due diligence
- С. Використання відомої торговельної марки в своїй діяльності
- Д. Реалізацію управлінських повноважень і прийняття рішень

10) Оберіть правильні твердження (вказіть декілька правильних відповідей):

- А. Господарське товариство – це вид унітарного підприємства
- В. ФОП може бути заснований тільки однією особою
- С. Підприємство, в статутному капіталі якого 60% іноземних інвестицій, є іноземним
- Д. Будь-яке підприємство повинно наймати персонал

Література:

1. Гонтарева І.В. Підприємництво : підручник. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2021. 392 с.
2. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV. *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (втрата чинності з 28.08.2025).
3. Казанцев Д. Fintech в Україні 2025: проблеми, тренди, інновації. *Українська правда : вебсайт*. 27 березня 2025. URL: <https://surl.li/mfhzbn>.
4. Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010 : Наказ Держспоживстандарту України від 11 жовтня 2010 р. № 457. *База даних «Законодавство України»*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10>.
5. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96>.
6. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2004 р. № 2341-III. *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
7. Менеджмент. Маркетинг. Підприємництво : навч. посіб. / Т. Ф. Рябоволик та ін. Кропивницький : ЦНТУ, 2024. 208 с.
8. Основи підприємницької діяльності : підручник / за редакцією д. е. н., проф. В. М. Марченко. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського. Вид-во «Політехніка», 2022. 515 с.
9. Про акціонерні товариства : Закон України від 27 липня 2022 р. № 2465-IX. *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20>.
10. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16 липня 1999 р. № 996-XIV. *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.
11. Про віртуальні активи : Закон України від 17 лютого 2022 р. № 2074-IX. *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20>.

12. Про господарські товариства : Закон України від 19 вересня 1991 р. № 1576-XII. *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>.

13. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань : Закон України від 15 травня 2003 р. № 755-IV. *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15>.

14. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII. *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

15. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16 квітня 1991 р. № 959-XII. *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12>.

16. Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб : Закон України від 09 січня 2025 р. № 4196-IX. *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20>.

17. Про режим іноземного інвестування : Закон України від 19 березня 1996 р. № 93/96-ВР. *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-вр>.

18. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю : Закон України від 06 лютого 2018 р. № 2275-VIII. *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19>.

19. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

20. Шварц І.В., Краєвська А.С., Білоконь Т.М. Підприємництво : електронний навчальний посібник комбінованого (локального та мережного) використання. Вінниця : ВНТУ, 2022. 130 с. URL: https://pdf.lib.vntu.edu.ua/books/2023/Shvarts_2022_131.pdf.

21. The 2024 Global Adoption Index: Central & Southern Asia and Oceania (CSAO) Region Leads the World in Terms of Global Cryptocurrency Adoption. Report. Chainalysis : website. September 11, 2024. URL: <https://www.chainalysis.com/blog/2024-global-crypto-adoption-index>.